

“АКО ОЧИТЕ НА ТЕМИДА СА ЗАВЪРЗАНИ, ТО БИ ТРЯБВАЛО ДА СА ЗАВЪРЗАНИ И ОЧИТЕ НА КЛИО” проф. Андрей Пантев, 13 юли 2012 г.

“АКО ОЧИТЕ НА ТЕМИДА СА ЗАВЪРЗАНИ,

ТО БИ ТРЯБВАЛО ДА СА ЗАВЪРЗАНИ И ОЧИТЕ НА КЛИО”

проф. Андрей Пантев, 13 юли 2012 г.

Интервю на проф. д.и.н. Андрей Пантев за “VIA EVRASIA”

с доц. д-р Дарина Григорова и гл. ас. д-р Александър Сивилов от 13 юли 2012 г.

Д.Г., А.С.: Проф. Пантев, смятате ли, че историкът трябва да има гражданска позиция?

Андрей Пантев [А.П.]: При всички случаи трябва да има онази гражданска позиция, която да не го прави пристрастен. От друга страна, в национален аспект историкът много трудно може да бъде безпристрастен, когато се занимава с национална история. Знаете, че има цяла школа в съвременната културология, при която свенливо се прокрадва идеята, че трябва леко да се денационализираш или дебългаризиращ, за да можеш да отсъдиш стойностите на едно историческо наследство или съвременен процес. Ако очите на Темида са завързани, то би трябвало да са завързани и очите на Клио, защото една значителна част от напрежението и омразата на Балканите се генерира, неволно в повечето случаи, от историческото наследство. Всяко съвремие, каквото и да е то, е обременено с исторически предразсъдъци и неравности. Когато има срив в една политическа система, той се отразява в две основни области – разбирането на историята и правната система. Така че гражданска позиция трябва да има всеки. Това не означава поддържането на един-единствен принцип. Когато обстоятелствата се променят, човек може спокойно да каже дотук следвам този метод. Ще ви дам пример – режисьорът Анджей Вайда, който беше решил, че Путин е убил президента Качински, решително възрази срещу погребението на държавния глава в двореца Вавел. Това е гражданска позиция. В един случай да кажеш „да“, а в друг „не“. Без да се давам за пример, аз казах „не“ на НАТО и „да“ на Европейския съюз. Не може да се приема, че веднъж заета една позиция е вкаменена. Повече или по-малко тя трябва да се динамизира с оглед на стойностната динамика на съвременния свят. Гражданска позиция не означава предварителна обремененост. Академичните ниши често водят до заблуждение. Понякога симулацията на академизъм е по-опасна и смешна от липсата на академизъм. Виждаме, че съвременната история се представя, от една страна, като строг академизъм, който никога не чете освен специалистите, а от друга страна, е хвърлена в една комерсиална драма и сензационни откривателства, които се четат яростно от публиката, но са забравени след три години.

Д.Г., А.С.: Социалната идея се дискредитира от тоталитарната форма, която беше придобила в СССР. Не мислите ли, че е на път да се дискредитира и идеята за демокрация заради агресивната победа на комерсиалния неолиберализъм?

А.П.: Всички идеи са социални. Те са адресирани към определен, селектиран кръг от обществото. Те не могат да съществуват по друг начин освен като социална идея. Под термина социална идея ние разбираме идеята за социална справедливост. В продължение на векове в Западна Европа и Северна Америка се води кръвопролитна битка за политическа справедливост, а не за социална.

При нас се получи така, че една компрометация на идеята за справедливост беше заменена с друга. Демокрацията се превърна в един процедурен ред на спазване на определени етапи – избори, сменяемост, формално разделение на властите, но продуктът е един и същ. Мога да попитам, като твърдим, че Търновската конституция е била демократична, тя продуцира ли дълги години на демокрация в България? Най-много да са пет или шест. Примерно през 60-те години се даде една перфектна като процедура демокрация на освободените държави в Африка. Оттам излязоха най-много тирани – от лоното на точно тази демократична процедура. Едните тръгнаха със СССР, а другите със Западните сили. Такъв процес имахме и в Латинска Америка. Предпочитам една по-откровена като ограничения конституционна система, отколкото тази. Тя е замислена да произведе един лесно контролиран отвън политически елит и апарат при привидно спазване на всички демократични процедури. Всеки в България вие от безпомощност, че нищо не се променя, но никой не смята, че демократичните принципи са нарушени. Същото е и в Русия. Всички казват, че изборите са манипулирани, но такова нещо можеш да твърдиш при разлика до 10 процента между кандидатите, а там тя е главозамайваща. Не може да се каже, че от Петербург до Сахалин всичко е станало с насилие. Когато демокрацията е канцеларска, тя просто не дава резултати.

Д.Г., А.С.: Европейският съюз и мултикултурализмът съвместими ли са? Мислите ли, че може да се създаде единна европейска общност при този неспиращ поток емигранти, които запазват религиозните си виждания и категорично отказват да се интегрират, а същевременно ревностно търсят своите права в рамките на демократичната система?

А.П.: Емигрантите са това, което е пролетариатът в домарксова Европа. Какво искат модерните европейци - сутринта турците или африканците да им почистят къщите, да им направят закуската, да им погледат децата, а след това да си вземат самолета обратно за родните страни? При тези комуникации това не е невъзможно, но е скъпо. Не можеш да допуснеш нещо, от което си зависим, без да приемаш опасността, че един ден тази зависимост ще стане много силна. Тези хора, които идват тук, раждат деца и – остават на място. Те променят страните, в които живеят. Двама етнически турци играят в националния отбор на Германия.

Д.Г., А.С.: Може би и заради това германският отбор загуби европейското първенство, ако обърнахте внимание, тези футболисти не пяха, когато звучеше немският химн.

А.П.: Никога няма да има европейци като културен типаж. Ако говорим за изравняване на закони, паспорти, валути, икономически системи, вероятно това ще се случи, но винаги етно-националните различия ще доминират и това е добре. Когато се създава Италия, е зададен един банален въпрос: направихме Италия, къде са италианците? Все още италианци няма, въпреки толкова многото изменили години и пропагандата на RAI 1 и RAI 2. До ден днешен продължават да съществуват огромни езикови и културни различия между сицилианеца, миланеца и римлянина. Аз не вярвам в тази унифицирана Европа. Ако станем еднакви, това би означавало да свирим Вивалди едновременно. Това е толкова очевидно, макар че много фарисеи бюрократи казват – „единство в различието“, това е самоцелна декларация, в която едната дума изядва другата. Както в понятието „обща сигурност“. Такова нещо не може да има. Сигурността означава първо заплахата и предполага несигурност на съседите. Като историци знаем, че такова нещо може да съществува само срещу космически нашественици.

Д.Г., А.С.: Да, най-вероятно новият образ на врага след тероризма ще бъдат „зелените човечета“.

А.П.: В едно предаване Евгени Дайнов каза, че му се случила някаква част от китарата и той си я купил от Лондон много по-евтино. Според него това е доказателството, че сме европейци. За мен това не е Европа, европейски дух и принадлежност. Всеки румънски чокой е можел да пътува до Париж, когато си поиска, но румънците не са били европейци през XIX век. Самият израз „отивам в Европа“ е доста смешен. Както когато един мексиканец казва – „отивам в Америка“, при условие че самият той е от Америка. Въпреки това си струва да се търси една общност като Европейския съюз, общност, която е явно, че има позитиви и създава много нови възможности пред хората.

Д.Г., А.С.: Съществуват няколко гледни точки за създадения наскоро Евразийски съюз. Едната е, че това е реинкарнация на СССР, а другата, че става дума за поредната постмодерна конфедерация от типа на Европейския съюз. Каква е Вашата позиция?

А.П.: Има един почти мистичен код в идеята на Русия да се разпространява вън от европейския континент. Самият факт, че Москва и Петербург претендират за мястото на Третия Рим означава, че те търсят проникване. Няма християнски център, който да не е пулсирал за влияние. Това е религиозната алтернатива на Киплингвата идея за „бремето на белия човек“. Русия, подобно на Османската империя до преди два века, се развива като махало. Тя поема малко европейски територии, но се връща и в Азия. Дори западните сили са поощрявали руснаците към експанзия в Средна Азия, за да се махнат от Пролитите. Русия се завръща в Европа през XIX век заради началото на своето азиатско разширение, което започва още при Иван Грозни. Често тези събития се мерят с различни аршини. Не можем да кажем, че Англия има право да владее Индия и Бирма, а Русия да няма място в Сибир. Тук става въпрос за една идея – когато се говори за руските имперски интереси, винаги има негативна оценка. Това поражда едно подозрение на Москва към Европа и тя търси простор и извън европейския континент. Когато Русия се е европеизирала и модернизирала, винаги е получавала война от великите сили. Наполеон напада Русия, когато там тъкмо са навлезли значително западните идеи. При „Война и мир“ на Лев Толстой за Отечестваната война четем как половината от руската армия си говорят на френски. Когато говорим за имперски интереси, добре е да припомним какво остава от руското влияние само 10 години след Освобождението на България и какво се случва с Куба, след като САЩ я освобождава, без да гръмне дори една пушка. Куба е протекторат. Не може да се гледа толкова едностранно. Такъв стремеж към проникване има във всеки значим политически и културен център. А Русия нищо не спечели.

Д.Г., А.С.: Как си обяснявате „филството“ и „фобството“ в България по отношение на Русия, избликващо традиционно по време на националния ни празник? Докога според Вас ще продължи този процес?

А.П.: Обяснявам си го с комплексарщина. Нас ни е срам, че са ни освободили руснаците. Ние помним какъв гнусен елеен сироп се носеше преди към освободителката. Сега отиваме в другата крайност. Аз, ако бях руснак, нямаше да се отнасям с уважение към българите. Има един факт – руснаците идват, правят каквото им позволява Европа, натоварват се на шлеповете и се прибират в Русия. Ако имаше такава програма за „Задунайская губерния“, щеше ли България още през 1881 година, когато половината от постове в страната са заемани от руски офицери, да откаже проекта на Гинзбург и Поляков да направят БНБ акционерна със свои капитали? Естествено руските дипломати се държат крайно нетактично през този период и сами предизвикват разрива с нашата държава. В това отношение имам и друг аргумент. Когато Наполеон превзема Италия, той заповядва армията му да бъде хранена от местното население. Руснаците тук плащат всичко, което са използвали. Дори оттам в българския език влиза думата „продоволствие“. В България русофобството е на базата, че Русия е лелята, която не ни е дала толкова, колкото сме искали. То е преобърнато русофилство. От друга страна, това е комплекс, че много малко сме направили в собствената си съвременна история. В крайна сметка гърците се бият седем години за независимостта си, сърбите са първите, които вдигат въстание. Все пак и едните, и другите се освобождават с помощта на Русия, но имат своето самочувствие.

Д.Г., А.С.: Кой исторически период Ви е най-близък и бихте го заменили със съвременна България?

А.П.: Това съм казвал много пъти, че е времето на Първата балканска война. Тогава наистина е имало всенароден порив. Дори неграмотните български войничета са отивали да се бият отвъд Рила и Пирина, защото виждат, че там говорят техния език. Те не са разбирали от дипломация и от Източния въпрос. Тогава е било време, когато майките изпращат синовете си пеейки. След това

всичко рухва поради манията ни за величие. Според мен най-голямото доказателство, че македонците са българи е тяхната грандомания. Всичко спечелено тогава е пропиляно за една година. България е единствената балканска страна, която на Парижката мирна конференция е обявена за победена, а през XX век това ни се случва три пъти.

Д.Г., А.С.: Кое пространство Ви дава повече свобода - 23 аудитория на Историческия факултет или пленарната зала на Народното събрание?

А.П.: Разбира се, че още сънувам 23 аудитория. Още сънувам очите на студенти, но настъпват такива времена. Човек не трябва да се превръща в мрънкало, което да говори само колко е било добре преди. Има и друго нещо, моето поколение враждуваше помежду си, но излъчваше във всеки кабинет поне по две личности. Сега има проектаджии. Един професор е истински, когато за него започнат да се измислят истории. Аз не искам сега да казвам едно време какви бяхме. Враждувахме, но всеки един от нас си имаше мястото, беше личност.